

1: Zrak Martina de Vosa z različnimi vrstami ptic, med njimi pa kameleon, počivajoč na božji roki.

Med pticami, ki “letajo” po madridskem Muzeju Prado, lahko opazimo vodomce, droplje, taščice, žličarke, orle, jastrebe, sokole, smrdokavre in liščke. Njihov “let” so namreč “ujeli” čopiči umetnikov, kakršni so bili Brueghel starejši, Rubens, Bosch, Goya, Snyders ali Jan Fyt. Ta dragocena, a doslej slabo raziskana umetniška, znanstvena in naravoslovna pridobitev zdaj prihaja v središče zanimanja javnosti po zaslugi temeljitega preučevanja, ki ga je omogočil BirdLife Španija (SEO). Študijo je opravil biolog in učitelj Joaquín Gómez Cano s tehnično pomočjo dveh umetnikov in izvedencev: Juana Varele in Gerarda Orellane. Na podlagi študije so izdali knjigo *Ptice v zbirki muzeja Prado (Las Aves en el Museo del Prado)* – s finančno podporo družbe Red Electrica de España in po zaslugi pripravljenosti tega imenitnega muzeja, da pri projektu sodeluje.

Ptice, "ujete" s čopiči umetnikov

// Joaquín Gómez Cano, prevod Henrik Ciglič in Mihael Bricelj

Z namenom, da bi razkrili nov vidik razmerja med človekom, naravo in umetnostjo, so skrbno analizirali več kot osem tisoč slik, ki jih tako znotraj kot zunaj svojih sten hrani Muzej Prado. Med temi slikami jih 729 upodablja ptice, pripadajoče 136 različnim vrstam. Poglavitna tema raziskave je bil torej let ptic, "ujetih" s čopiči različnih umetnikov, ki so pticam na svojih slikah namenili glavno vlogo, ali pa so jih upodobili kot spremljajoče elemente, tu in tam kot nekaj naključnega, ob drugih priložnostih pa, prav nasprotno, z zelo posebnim pomenom ali jasnim namenom v mislih.

Pobuda za tako obsežno delo je izhajala iz preteklih raziskav umetniškega bogastva muzeja in iz čedalje večjega zanimanja družbe za naravo. Finančno je delo podprla družba Red Electrica de España, pomoči pa je bila deležna tudi s sodelovanjem muzeja samega, ki jim je omogočil dostop do svojih podatkovnih baz in zelo dragocenega grafičnega materiala velike ločljivosti, vključno z velikim številom detajlnih fotografij, narejenih posebej za to knjigo. SEO BirdLife se je potrudil, da je, kjer je bilo to mogoče, sistematično določil vrste ptic, predstavljene na muzejskih slikah, in v precejšnji meri obogatil muzejsko bazo podatkov o hranjenih umetniških delih. To pa je seveda terjalo poglobljene raziskave z namenom, da bi osvetlili vidik, ki s strani muzeja dotlej ni bil deležen kake večje pozornosti. Z raziskavo so želeli prikazati tudi izjemno naravoslovno nadarjenost, s katero so se lahko postavljali nekateri zelo prestižni slikarji. Pri nekaterih umetniških delih so potrebovali veliko časa in truda, da so z vso gotovostjo prepoznali veliko število ptic, predstavljenih na precej majhnih prostorih. Ker je bila določitev ptic zaradi nenavadnih podrobnosti ali pomanjkanja osnovnih značilnosti pogosto težavna, je bilo treba digitalne podobe povečati. To naporno in visoko specializirano opravilo jim je omogočilo, da so prišli do nekaterih jasnih zaključkov, ki utegnejo zanimati tako ljubiteljske naravoslovce kot ljubitelje umetnosti z nagnjenjem do narave.

Slikarski družini Brueghel in Bassano - specialisti za upodabljanje ptic

Njihov prvi zaključek je bil, da so bili nekateri umetniki pravi specialisti za upodabljanje krilate favne, da jo nekateri drugi vključujejo v svoja dela le občasno in, nazadnje, da obstajajo umetniki, ki ptic nikoli ne slikajo ali pa jih upodablajo zgolj kot preproste dekorativne obrise na nebu. Prva skupina zajema člane dveh dobro znanih družin: šest generacij na Nizozemskem živče družine Brueghel in družino Bassano. Najbolj znani in prvi slikar družine Brueghel je bil Pieter Brueghel starejši (1525-1569), renesančni slikar in grafik, ki je našel največji navdih v naravi in je znan po svojih pokrajinskih in kmečkih prizorih. Družina Bassano, izvirajoča iz Italije, je bila ravno tako produktivna kot družina Brueghel, njeni člani pa so bili aktivni na slikarskem področju pol manj časa kot čla-

ni prej omenjene družine. Prvi član družine, Francesco da Ponte Starejši, je bil rojen leta 1475.

Seveda moramo tu nujno spregovoriti tudi o Hieronymusu Boschu (1450-1516) in Petru Paulu Rubensu (1577-1640). Samostojno ali v sodelovanju z drugimi umetniki se je obema posrečilo osvetliti nebo Nizozemske z nekaterimi najvernejšimi podobami ptic, kar jih poznamo. Vendar pa so bili manj znani umetniki, kot na primer Frans Snyders (1579-1657) ali Paul (1591-1678) in Martin de Vos (1532-1603), tisti, ki so sestavljali jedro pravih izvedencev v ornitološkem slikarstvu.

Slikanje ptic v letu - težava

Potem ko so raziskovalci obdelali temo določanja vrst, upodobljenih na različnih slikah, ki pripadajo muzejski zbirki, so se posvetili tehničnim podrobnostim, če so hoteli razumeti, zakaj takšno pomanjkanje realizma v določenih podobah. Dokler ni bilo 19. stoletje že v polnem teku, slikarji niso imeli na voljo fotografskih podob, ki bi jih lahko uporabljali kot model za upodabljanje ptic v letu. Tisti z večjim zanimanjem za pernate živali so se zato zatekali k preučevanju ptičjih preparatov ali nedavno ujetih ptic in dejstvo je, da so znali mrtve ptice, ki jih vidimo v tihožitjih, naslikati z osupljivo popolnostjo. Enako so še kar korektno upodobljene ptice, čepeče na kakšni veji ali tleh. S pticami, upodobljenimi v letu, pa so imeli težave, saj se zdijo nenavadno nerealne.

Izmišljene ptice

Še eno pomembno vprašanje se je zastavljalo avtorjem ob poskusu, da določijo neko ptičjo vrsto, in sicer ugotoviti, ali si je avtor to ptico izmislil, ali pa jo je preprosto zgolj slabo naslikal. Kadar so barve ali oblika jasen dokaz o umetnikovi domišljiji, skrivnosti ni. Težave nastanejo takrat, ko je po vsej verjetnosti izmišljena vrsta videti tako realna, da nas prevzame dvom. Če Bosch, na primer, naslika šojo (*Garrulus glandarius*) z vsemi njenimi detajli v *Vrtu zemeljskih radosti* in je ta ptica tako brezhibna kot žličarka (*Platalea leucorodia*) ali mlakarica (*Anas platyrhynchos*) poleg nje, se zdi logično, da enako razmišljamo o čudovitem ptiču, naslikanem v *Haywainu*, ki ga pri priči prepoznamo kot kivija (*Apteryx* sp.) – morda kot malce čudnega, pa vendar kot kivija. Tu nadvse preseneča dejstvo, da je Bosch naslikal to fantastično delo dolgo preden so Novo Zelandijo prvič obiskali Evropejci in tam odkrili to osupljivo vrsto. Hipotetični kivi torej ne more biti nič drugega kot še ena izmed mnogih fantazijskih ptic, ki jih je upodobil ta nizozemski slikar.

Drug problem nastane, ko med pregledovanjem ptic, upodobljenih v španskih tihožitjih, naletimo na primer na vrsto, ki je tako redka, kot je frankolin (*Francolinus* sp.). V tem primeru je razlaga drugačna. Na evropskem ozemlju

2: *Vrt naslad*
Hieronymusa
Boscha je slika,
ki izraža uganko,
saj na njej slikar
sestavlja sliko s
pticami, narisanimi
v hiperrealistični
tehniki in
popolnoma
stvarnimi pticami.
V osrednji sliki
triptiha se zbirajo
ptice, med drugimi
žličarka (*Platalea
leucorodia*), pav
(*Pavo cristatus*),
kavka (*Corvus
monedula*),
šoja (*Garrulus
glandarius*), lišček
(*Carduelis carduelis*),
zelena žolna (*Picus
viridis*), smrdokavra
(*Upupa epops*),
mlakarica (*Anas
platyrhynchos*), lesna
sova (*Strix aluco*),
veliki skovik (*Otus
scops*), bela štorclja
(*Ciconia ciconia*),
vodomec (*Alcedo
atthis*) in taščica
(*Erethacus rubecula*).

je frankolin izumrl nedavno, saj je bil prav v tem delu sveta dolgo razmeroma pogosta vrsta, a je pozneje zaradi nejasnih vzrokov popolnoma izginil.

Naslednji problem izhaja iz uporabe umetniških grafik pri slikanju in posledično dozdevne nesorazmernosti med nekaterimi vrstami ptic. Dobro je znano, da so imele različne slikarske delavnice v lasti izvrstne zbirke grafik s podobami iz narave. In člani družine Bassano in Brueghel so jih pogosto uporabljali. Problem pa nastane, če pridobi slikar iz umetniške grafike edino znanje o ptičji vrsti. Ker poleg tega na tej grafiki ni nobenega podatka o resničnih dimenzijah ptice, se lahko zgodi, da bodo vrste zelo različnih velikosti nazadnje upodobljene tako, kot da bi bile praktično enake velikosti.

Pisci knjige

Pri pisanju te knjige so združili peresa trije izvedenci. Biolog in učitelj Joaquín Gómez Cano, glavni avtor pričujočega dela, je prevzel naporno delo raziskovanja in določanja različnih vrst na muzejskih slikah. Gerardo Orellana in Juan Varela sta se mu pridružila pri tehničnem urejanju projekta. Orellana, raziskovalec umetnosti, učitelj in umetnik, ki se je specializiral v litografiji, je tudi avtor zanimivega splošnega uvoda na temo ptic v umetnosti. Upodabljalec narave in biolog Juan Varela pa se ukvarja z vprašanji vloge ptic v naravi in tudi s težavami, s katerimi so se umetniki ubadali med upodabljanjem različnih vrst v svojih delih. ●

Objavo članka sta omogočila Josefina Maestre in SEO BirdLife, za kar se jima zahvaljujemo.

OSNOVNI PODATKI O PUBLIKACIJI

Naslov: Las Aves en el Museo del Prado

Izdajatelj: SEO/BirdLife s finančno pomočjo družbe Red Eléctrica de España

Avtor: Joaquín Gómez Cano, s sodelovanjem Gerarda Orellane in Juana Varela

Število strani: 236

Dimenzija knjige: 25 cm x 29 cm

Na prodaj v spletni trgovini SEO/BirdLife, v knjigarni Muzeja Prado in drugih trgovinah

Dodatne informacije: www.seo.org

3: Sveti Frančišek pridiga pticam na sliki Antonia Carnicera; iz Kraljevske bazilike Svetega Frančiška velikega v Madridu

4: Detajl iz Štirih elementov Jana Brueghla starejšega

Pomlad prihaja! - Spring Alive

Prve kukavice (*Cuculus canorus*) v naših krajih lahko slišimo, ko prične zeleneti listje. Šele takrat se namreč vrnejo po dolgi poti s svojih prezimovališč južno od ekvatorja, da si bodo pri nas poiskale gostiteljska gnezda, v katera bodo izvalile svoja jajca. Svojih pravih staršev kukavičji mladiči nikoli ne bodo poznali. Ko boste tudi vi to pomlad slišali ali pa morda celo videli prvo kukavico, podatek o svojem prvem opazovanju vnesite na spletni strani www.springalive.net.

Že šesto leto zapored zbiramo podatke o prvih opazovanih petih znanilk pomladi, in sicer poleg kukavice še podatke o opazovanih kmečke lastovke (*Hirundo rustica*), bele štokrlje (*Ciconia ciconia*), hudournika (*Apus apus*) in čebelarja (*Merops apiaster*). Mladi do 16. leta starosti pa lahko sodelujete v fotografskem natečaju »Moje prvo opazovanje« (navodila in pogoje za sodelovanje najdete na navedeni spletni strani). Podatke o prvih opazovanjih bomo zbirali le do konca pomladi.

Vabljeni na Mladinski ornitološki raziskovalni tabor

Tudi letos bomo v začetku poletnih počitnic organizirali mladinski ornitološki tabor. Potekal bo **od petka 22. do petka 29. junija 2012** na slovenski Obali. Na tabor ste vabljeni mladi med 12. in 22. letom, ki si želite poglobiti znanje na področju ornitologije in naravovarstva, se izpopolniti v prepoznavanju ptic na terenu ter se ob tem družiti in izmenjevati izkušnje z vrstniki in mentorji.

Na taboru bo delovalo sedem skupin, ki jih bodo vodili izkušeni mentorji – ornitologi in drugi strokovnjaki. V skupini bodo največ štirje udeleženci. Vsaka skupina se bo lotila raziskovanja določene teme. Letos bo poseben poudarek na raziskovanju morskih vrst ptic ter predstavljanju naravovarstvenih in ornitoloških tem javnosti, čemur se bo posvečala vsaj ena skupina. Letošnji tabor bo potekal v okviru projekta LIFE »SIMARINE-NATURA: Vzpostavitev morskih ob-

močij Natura 2000 za sredozemskega vranjeka (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*). Poleg bolj specializiranih bodo delovale tudi skupine za začetnike.

Kako se prijaviš

Če se želiš udeležiti tabora, nam to čim prej sporoči na naslov eva.vukelic@dopps.si ali **DOPPS, p.p. 2990, 1000 Ljubljana**, s pripisom »Prijava na tabor«. V prijavi navedi osebne podatke (ime, priimek, naslov, datum rojstva, telefon in elektronski naslov) ter napiši, katera ornitološka tema te najbolj zanima oz. kaj bi se na taboru želel naučiti. Prijave zbiramo do **31. maja 2012** oziroma do zapolnitve prostih mest. Število udeležencev je omejeno na 28. Kotizacija za udeležbo znaša **25 €** in vključuje prehrano, preprosto nastanitev in prevoz v času tabora. Za več informacij pokliči na številko 01/426 58 75, 031 652 152 ali piši na zgornji naslov.